

5. Закон України Про соціальні послуги (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 45, ст.358 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-15>.
6. Мясоєдова Е.А. Зарубежный опыт деятельности социальных служб и возможностей его использования в России / Е.А. Мясоєдова // Социальное обслуживание. – 2006. – № 2. – С. 49-57.
7. Сідельнік Л.Л. Стандарти якості соціальних послуг як інструмент забезпечення ефективного соціального захисту / Л.Л. Сідельнік // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2007. – № 2. – С. 67-83.
8. Статистичний щорічник України за 2008 рік. – К.: Консультант, 2009. – 591 с.
9. Статистика України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 339.37:332.122

ГУМЕНЮК А.М.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
доц. кафедри менеджменту і туризму, к.е.н.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ В ТОРГІВЛІ НА ВНУТРІШНЬО-РЕГІОНАЛЬНОМУ СПОЖИВЧОМУ РИНКУ

***Анотація.** В статті розглянуті сучасний стан та особливості розвитку роздрібної торгівлі, проаналізовані структурно-інституціональні зрушення на внутрішньо-регіональному споживчому ринку та запропоновані напрямки його регулювання.*

Ключові слова: структурно-інституціональні зрушення; інтенсивність структурних зрушень; внутрішньо-регіональний споживчий ринок; роздрібна та оптова торгівля.

***Аннотация.** В статье рассмотрены современное состояние и особенности развития розничной торговли, проанализированы структурно-институциональные сдвиги на внутренне-региональном потребительском рынке и предложены направления его регуляции.*

Ключевые слова: структурно-институциональные сдвиги; интенсивность структурных сдвигов; внутренне-региональный потребительский рынок; розничная и оптовая торговля.

***Annotation.** The article deals with modern state and features of development of retail trading, analyses structural and institutional improvements in regional consumer trade and offers different lines of domestic trade adjustment.*

Keywords: structurally-institutional changes; intensity of structural changes; regional user market; retail and wholesale trade.

Постановка проблеми. Торгівля як сектор національної економіки належить до складних соціально-економічних систем і становить значну частку сфери обслуговування. На даний час в структурі економіки сектор обслуговування складає 58% від світового ВВП. В Україні за 1995 – 2010 рр. загальна частка сфери послуг у ВВП зростає з 30,6 до 54 %, проте за рівнем розвитку сфера послуг України значно відстає від провідних країн (у США частка цієї сфери у ВВП становить 70-75%). На даний час, більшість зайнятого населення формує інфраструктуру ринку – торгівлю, транспорт, освіту, охорону здоров'я, управління та інші сфери обслуговування. В концептуальному плані життєспроможний розвиток промислово розвинених та інших країн починається із значного скорочення споживання ресурсів. Така "дематеріалізація" можлива лише через інновації, потреби яких формує доцільність економіки. Реалізація такого завдання можлива, якщо переглянути корпоративні стратегії і зорієнтувати їх на продаж діяльності, а не товарів. Це сервісна економіка яка більш життєспроможна, або дематеріалізована, ніж існуюча економіка індустріального типу, яка зосереджена на виробництві засобів створення багатства і на оптимізації процесу виробництва для досягнення економічного зростання. На відміну від виробничої економіки, економічних успіхів у життєспроможному "менеджменті активами" в сервісній економіці базується не на масовому виробництві, а на заощадливості та якісному управлінні.

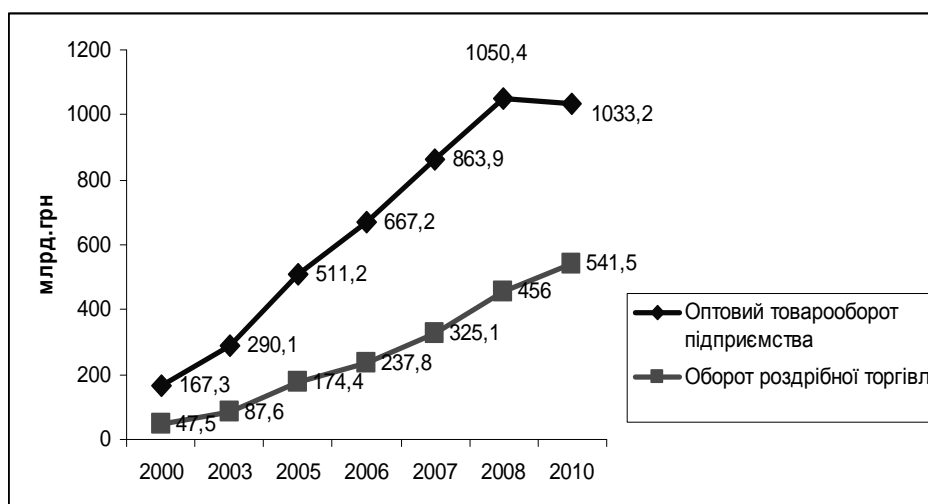
В структурі сервісу значну питому вагу складає торгівля. На думку Саллівана М. та Едкока Д., роздрібна торгівля є важливим структурним, динамічним, конкурентним елементом вітчизняної і світової економіки [1, с. 38]. Обсяги роздрібних продажів і зайнятості у сфері роздрібної торгівлі – це важливі економічні показники. Як зазначають Б.Берман та Дж.Еванс тенденції в роздрібній торгівлі відображають тенденції в економіці в цілому [2, с. 42]. На даний час роздрібна торгівля в Україні досить прибутковий напрямок бізнесу. Галузь торгівлі та ресторанного господарства у 2010 році зберегла лідерство за показниками року. Роздрібна торгівля в Україні розвивається випереджаючими темпами, зокрема роздрібний товарооборот торговельних підприємств у 2010 році складає 25,3% ВВП, а оборот роздрібної торгівлі – 48,6% ВВП, реалізує товарів на 444,3 млрд. грн. в рік через торговельну мережу, яка нараховує 65,3 тис. об'єктів. Проте, структурно-інституціональні зрушення, які відбулися протягом останніх двадцяти років в економіці України та виклики глобалізаційного характеру спонукають до аналізу та вивчення цих процесів та їхнього впливу, зокрема на поведінку підприємств торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах українських вчених В. Апопія, І. Бланка, А. Виноградської, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, Н. Ушакової, Ф. Хміля та зарубіжних вчених Н. Абрютіної, Ю. Аванесова, Р. Валевиц, Г. Давидової, А. Садекова, Л. Фролової, Л. Кравченко, Б. Бермана, Дж. Еванса, М. Краффта, Муралі К. Мантрала, досліджувалися проблеми розвитку торгівлі та функціонування торговельних підприємств. Варто зазначити, що при великій кількості публікацій з цієї проблематики її окремі аспекти залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, недостатньо досліджений вплив структурно-інституціональних зрушень в регіональній споживчій торгівлі на зростання економіки регіону; взаємозв'язок роздрібногo товарообороту, структурних змін в системі регулювання внутрішньою торгівлею з економічною безпекою регіону. Вимагає удосконалення методична база регулювання внутрішньої торгівлі.

Метою статті є обґрунтування взаємозв'язку між структурно-інституціональними зрушеннями в регіональній споживчій торгівлі та економічним зростанням регіону.

Виклад основного матеріалу. На даний час внутрішньо-регіональна торгівля є одним з найбільш динамічно-розвинених видів діяльності економіки України і характеризується такими тенденціями.

1. Оборот оптової і роздрібної торгівлі динамічно розвивається з постійним нарощуванням обсягів реалізації (рис.1).

Рис. 1. Структура товарів внутрішньої торгівлі за каналами організації в Україні за 2000-2010 рр.
Складено за: [3, с.5; 4, с. 275]

В цілому по Україні приріст обсягів оптового обороту є дещо нижчим, ніж роздрібногo. Зокрема, якщо за 2000-2010 роки оптовий товарооборот зріс у 6,1 рази, то роздрібний – у 11,4 рази, що вказує на значну інтенсивність конкурентного середовища у сфері роздрібної торгівлі. Динаміка зростання оптового товарообороту за вказаний період також характеризує активний розвиток роздрібної торгівлі. Динаміка внутрішньої торгівлі західних областей України характеризується нерівномірним розвитком. Лідером за показниками оптового товарообороту та обороту роздрібної торгівлі у 2010 році є Львівська область, відповідно 23,9 і 25,5 млрд. грн., на другому місці – Волинська область з відповідними показниками – 15,8 і 10,1 млрд.грн., далі йде Івано-Франківська область (8,7 і 13,1 млрд.грн.), Закарпатська область (3,9 і 10,2 млрд.грн.), Тернопільська область (4,9 і 9,1 млрд.грн.) та Чернівецька (2,5 і 8,0 млрд.грн.) (табл.1).

Проаналізуємо активність розвитку внутрішньо-регіональної торгівлі на основі інтенсивності структурних зрушень за допомогою середнього квадратичного відхилення часток структур економіки (табл. 2):

$$\delta_d = \sqrt{\frac{(d_{j1} - d_{j0})^2}{m}} 100\% , \quad (1)$$

де: d_{j0}, d_{j1} – частки відповідно базисного та поточного періоду; m – число складових сукупності.

Дані таблиці 2 демонструють, що за період 2000-2005 рр. найбільш інтенсивно відбувалися структурні зміни у роздрібному товарообороті у Львівській (50,0 та 30,8 %), Закарпатській (26,7 та 36,4 %), Івано-Франківській (11,4 та 27,2 %) та Волинській (14,1 та 11,8 %) областях, що вказує на досить динамічний розвиток роздрібної торгівлі.

Протягом 2007-2010 рр. інтенсивність структурних змін дещо зменшується, за винятком Івано-Франківської та Чернівецької областях. Незначні дані величин та змін інтенсивностей структурних змін у Тернопільській області за 2000-2010 рр. (2,8 та 1,9 %) вказують на досить слабкий рівень розвитку торгівлі в цьому регіоні. За період 2005-2010 рр. для західних областей України характерним є зменшення приросту обсягів оптового обороту у порівнянні з роздрібним (табл. 3). Так, для Волинської області приріст оптового товарообороту становив 1,3 р., а приріст обороту роздрібної торгівлі – 2,9 р., для Закарпатської області відповідно – 1,8 і 2,5 млрд грн., Івано-Франківської області – 1,8 і 3,4 млрд.грн., Львівської – 1,5 і 2,9

млрд.грн., Тернопільської – 3,3 і 3,4 млрд.грн. та Чернівецької – 1,3 і 3,2 млрд.грн. Така тенденція характеризує активний розвиток роздрібною торгівлі у західних областях України.

Таблиця 1

Структура товарів внутрішньо-регіональної торгівлі за каналами організації у західних областях України за 2005-2010 рр. (млрд.грн.)

Показники Регіони	Оптовий товаро- оборот підприємств	Оборот роздрібною торгівлі	Оптовий товаро- оборот підприємств	Оборот роздрібною торгівлі	Оптовий товаро- оборот підприємств	Оборот роздрібною торгівлі	Оптовий товаро- оборот підприємств	Оборот роздрібною торгівлі	Оптовий товаро- оборот підприємств	Оборот роздрібною торгівлі
	Роки									
	2005	2005	2007	2007	2008	2008	2009	2009	2010	2010
Волинська область	12,1	3,5	12,3	6,2	21,7	8,9	22,0	8,4	15,8	10,1
Закарпатська область	3,8	4,5	4,5	6,9	5,5	9,9	4,8	9,2	6,8	11,2
Івано-Франківська область	4,9	3,9	5,8	7,9	6,5	11,5	8,1	11,2	8,7	13,1
Львівська область	16,4	8,8	19,8	15,0	24,3	20,9	21,0	21,1	23,9	25,2
Тернопільська область	1,5	2,7	2,1	4,9	3,3	7,3	5,0	7,7	4,9	9,1
Чернівецька область	2,0	2,5	3,0	4,8	3,4	6,9	2,5	6,9	2,5	8,0

Складено за: [5, с. 245; 6, с. 239; 7, с. 215; 8, с. 275; 9, с. 199; 10, с. 269].

Таблиця 2

Інтенсивність змін регіональної структури роздрібного товарообороту західних областей України за 2000-2010 рр. (%)*

Регіони	Роки					
	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Закарпатська	26,685	36,354	4,924	8,632	7,824	7,822
Івано-Франківська	11,388	27,202	23,095	20,142	19,763	24,241
Львівська	49,903	30,821	8,445	3,569	20,979	9,834
Чернівецька	4,875	10,694	11,441	12,237	9,298	12,909
Волинська	14,079	11,808	4,224	3,637	1,189	0,877
Тернопільська	2,771	0,163	5,926	2,781	1,208	1,948

*Розраховано автором

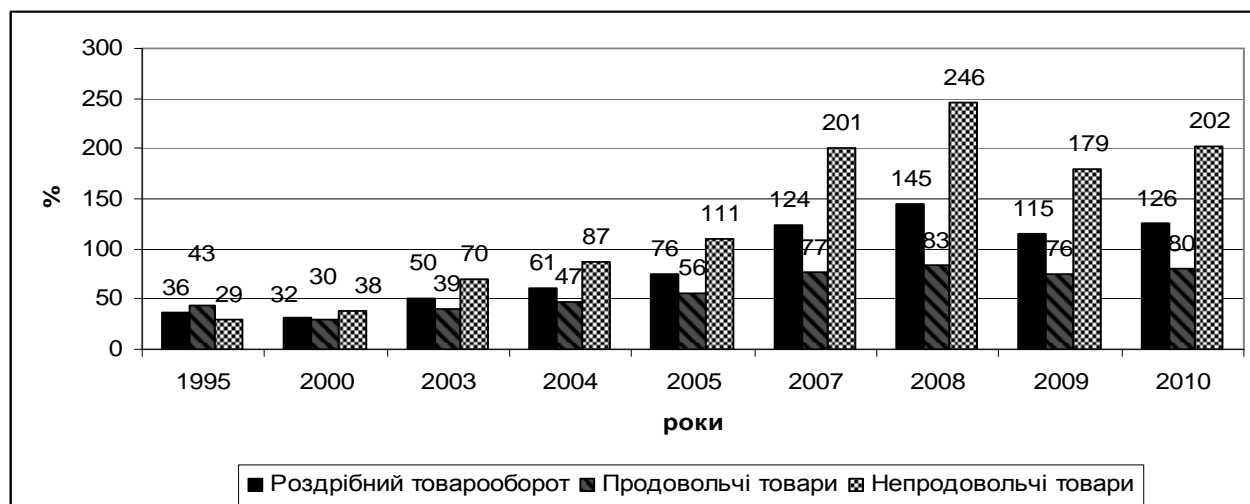
Таблиця 3

Взаємозалежності між оптовим товарооборотом підприємств та оборотом роздрібною торгівлі у західних областях України за 2005-2010 рр.

Області Західної України	Оптовий товарооборот підприємств (млрд.грн.)		Оборот роздрібною торгівлі (млрд.грн.)		Приріст опто- вого товарообо- роту за 2005- 2010 р.р. (разів)	Приріст оборо- ту роздрібною торгівлі за 2005- 2010 р.р. (разів)
	2005	2010	2005	2010		
Україна, в т.ч.	511,2	1033,2	174,4	541,5	2,0	3,1
Волинська	12,1	15,8	3,5	10,1	1,3	2,9
Закарпатська	3,8	6,8	4,5	11,2	1,8	2,5
Івано-Франківська	4,9	8,7	3,9	13,1	1,8	3,4
Львівська	16,4	23,9	8,8	25,2	11,5	2,9
Тернопільська	1,5	4,9	2,7	9,1	3,3	3,4
Чернівецька	2,0	2,5	2,5	8,0	1,3	3,2

Розраховано за: [5, с. 245; 6, с. 239; 7, с. 215; 8, с. 275; 9, с. 199; 10, с. 269].

2. Роздрібний товарооборот торговельних підприємств України розвивається з постійним нарощуванням своїх обсягів, на що вказує тенденція розвитку фізичного обсягу роздрібногo товарообороту підприємств у співставних цінах стосовно 1990 року (рис. 2).

Рис. 2. Індеси фізичного обсягу роздрібногo товарообороту підприємств України за 1995-2010 рр.
Складено за: [3, с.31]

Починаючи з 2007 р. роздрібний товарооборот країни функціонує на рівні 1990 р., лише у 2005 р. рівень роздрібногo товарообороту непродовольчими товарами зрівнявся з 1990 р., а товарооборот продовольчих товарів на даний час так і не досяг рівня 1990 р., і у 2010 році становив лише 80,1%. Позитивним є те, що за всіма параметрами розвитку роздрібногo товарообороту динаміка має позитивний характер. Індеси обсягу структурних елементів роздрібногo товарообороту свідчать, що динаміка реалізації продовольчих товарів є де-що повільнішою, ніж реалізація непродовольчих товарів. Зокрема, обсяг продажу продовольчих товарів у 2010 р. становив 80,1% від рівня 1990 р., для непродовольчих товарів – 202,3%, що свідчить про зростання доходів населення, яке значну частину коштів вкладає у товари довгострокового призначення, попереднього вибору, товари особливого попиту. Вище наведений висновок підтверджують статистичні дані стосовно товарної структури роздрібногo товарообороту (табл. 4).

Таблиця 4

Товарна структура роздрібногo товарообороту по Україні за 1990-2010 рр. (%)

Показники	Роки						
	1990	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Продовольчі товари	44,0	41,6	38,2	35,3	34,4	40,0	39,5
Непродовольчі товари	56,0	58,4	61,8	64,7	65,6	60,0	60,5

Розраховано за: [3, с. 44]

Зокрема, якщо у 1990 р. співвідношення продовольчих і непродовольчих товарів у роздрібному товарообороті підприємства становило 44% і 56%, то у 2010 р. ця залежність становить 39,5% і 60,5% (табл. 3). Вище зазначені висновки стосовно динаміки товарної структури по Україні підтверджують динаміку роздрібногo товарообороту продовольчими і непродовольчими товарами у західних областях України, за винятком кризового 2009 року [3, с. 33, 34, 35].

3. Однією з особливостей роздрібногo торгівлі в Україні є більш активний її розвиток у містах, частка якої постійно зростає (табл. 5).

Зокрема, якщо у 2000 році роздрібний товарооборот у міських поселеннях становив 88,3% від загального обсягу, то у 2010 році цей показник становив 91,4%. Для західних областей України динаміка територіального розвитку роздрібногo товарообороту є досить нерівномірною [3, с. 10, 11, 12, 13.]. Свідченням цього є зростання роздрібногo товарообороту у міських поселеннях низки областей. Так, у містах Івано-Франківської області цей показник у 2000 році становив 85,5% від загального обсягу, а у 2010 році – 86,6%, у Львівській та Тернопільській областях цей показник відповідно становив – 94,0% і 97,5% та 85,0% і 87,3%. Динаміка роздрібногo товарообороту у міських поселеннях інших областей має спадний характер. Зокрема, за аналізований період у Волинській області цей показник зменшився з 82,4% до 76,7%, у Закарпатській області – з 76,4% до 66,1%, у Чернівецькій – з 82,7% до 80,3%.

Динаміка територіального розвитку роздрібногo товарообороту в Україні за 2000-2010 рр.

Показники	Роки												2010р. в % до 2000р.
	2000		2005		2007		2008		2009		2010		
	млрд. грн.	частка до підсумку (%)	млрд. грн.	частка до підсумку (%)	млрд. грн.	частка до підсумку (%)	млрд. грн.	частка до підсумку (%)	млрд. грн.	частка до підсумку (%)	млрд. грн.	частка до підсумку (%)	
Роздрібний товарооборот	28,8	100	94,3	100	178,2	100	246,9	100	231,0	100	280,9	100	976,8
В тому числі													
У міських поселеннях	25,4	88,3	86,8	92,0	164,5	92,3	228,8	92,7	212,1	91,8	256,7	91,4	1011,0
У сільській місцевості	3,4	11,7	7,5	8,0	13,7	7,7	18,1	7,3	18,8	8,2	24,2	8,6	719,0
Із загального товарообороту													
Товарооборот роздрібної мережі	26,7	92,7	90,0	95,4	171,7	96,3	238,5	96,6	222,8	96,5	271,4	96,6	1018,0
В тому числі													
У міських поселеннях	23,6	88,4	82,9	92,1	158,6	92,4	221,1	92,7	204,7	91,9	248,0	91,4	1052,0
У сільській місцевості	3,1	11,6	7,1	7,9	13,1	7,6	17,4	7,3	18,1	8,1	23,3	8,6	754,0

Розраховано за: [3, с. 10,11,12,13]

Статистичні дані таблиці 5 відображають тенденції, які сформувалися у функціональному розподілі роздрібногo товарообороту підприємств і засвідчують, що у загальному цей економічний показник формується за рахунок розвитку роздрібної торгівлі через роздрібну торговельну мережу (у 2000 р. частка товарообороту роздрібної мережі у загальному роздрібному товарообороті становила 92,7%, а у 2010 р. 96,6%). Проте, якщо у міських поселеннях товарооборот роздрібної мережі збільшився з 92,7% у 2000 р. до 96,6% у 2010 р., то у сільській місцевості він скоротився відповідно з 11,6% до 8,6%. Вказана ситуація спостерігається і в областях Західної України. Так, зменшення товарообороту роздрібної мережі у сільській місцевості відбулося у Івано-Франківській області з 14,1% у 2000 р. до 13,3% у 2010 р., Львівській області відповідно (5,7% і 2,3%), Тернопільській області (14,8% і 12,5%). Більш активніше розвивається роздрібна торгівля у сільській місцевості у Волинській (зростання з 16,5% у 2000 р. до 22,9% у 2010 р.), Закарпатській, відповідно (23,5% і 33,9%) та Чернівецькій (16,7% і 19,6%) областях. Аналіз територіального та функціонального розвитку роздрібногo товарообороту торговельних підприємств України та західних її областей свідчить про нерівномірність розвитку роздрібної торгівлі та її конкурентного середовища зокрема. Дану тенденцію підтверджує велика кількість торговельних підприємств у міських поселеннях, тому і конкурентне середовище більш розвинене у роздрібній мережі, ніж у ресторанному господарстві.

4. Досить нерівномірним є розвиток роздрібної торгівлі в регіонах [3, с. 8] Так, найбільшу питому вагу у формуванні роздрібногo товарообороту займає м. Київ, частка якого за 2000-2010 рр. зросла на 4,7%, друге місце займає Дніпропетровська і Донецька області, питома вага яких у 2010 році становить відповідно 8,8% та 9,1%, на третьому місці – Харківська область з 6,7% у 2010 році. Серед західних областей України на Львівську область припадає найбільша частка роздрібногo товарообороту, який у 2010 році становив 5,3%, далі йде Запорізька область (2,1%), Волинська та Івано-Франківська області по 17%, Чернівецька область (1,5%) та Тернопільська (1,4%). Характерним для всіх західних областей України є зменшення роздрібногo товарообороту за 2000-2010 рр., за винятком Тернопільської області.

Аналіз динаміки регіонального розвитку роздрібногo товарообороту підприємств України за період 2000-2010 рр. засвідчує незмінність ринкової частки всіх регіонів (коливання становлять 1-2%), за винятком м. Києва. Така тенденція демонструє однакові умови у зовнішньому середовищі, де функціонує роздрібна торгівля України та рівні можливості для розвитку торговельних підприємств. Не дивлячись на зростання кількості підприємств та організацій останнім часом спостерігається зниження середньоспискової кількості зайнятих в господарському комплексі України. Зниження чисельності зайнятих відбулося практично за всіма видами

економічної діяльності, крім торгівлі та ресторанного господарства. Середньорічна чисельність працівників торговельної галузі у 2009 р. порівняно з 2000 р. зросла майже у півтора рази, і за даними Держкомстату України становила близько 23% чисельності зайнятих в економіці в цілому. Практично в усіх областях західної України темпи росту роздрібного товарообороту на душу населення відстають від темпів зростання середньорічної чисельності працівників торгівлі (табл. 6).

Таблиця 6

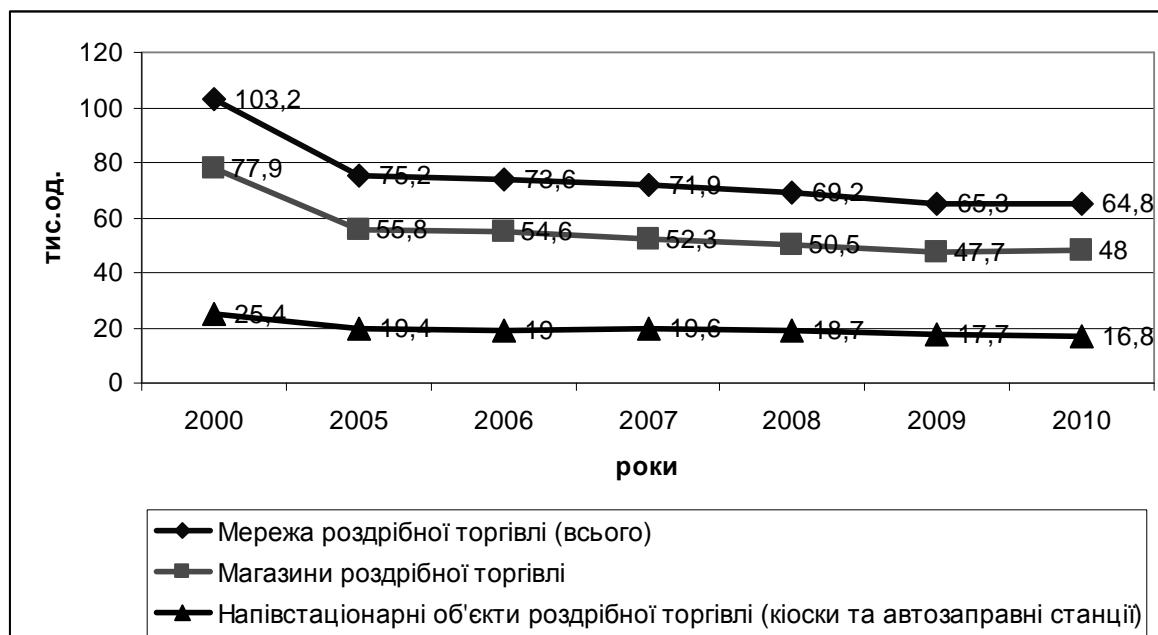
Середньорічна кількість зайнятого населення у Західному регіоні України за 2006 – 2009 рр., (тис. осіб.)

Регіони	Роки				2009 у % до 2008	Відхилення від показника в середньому по Україні, (%)			
	2006	2007	2008	2009		2006	2007	2008	2009
Волинська	82,8	89,9	96,8	103,0	106,4	2,0	2,0	2,0	2,2
Закарпатська	95,7	97,5	109,5	106,6	97,4	2,3	2,2	2,3	2,3
Івано- Франківська	92,1	93,3	101,1	101,3	100,2	2,2	2,1	2,1	2,1
Львівська	190,6	202,8	227,6	225,1	98,9	4,6	4,6	4,8	4,8
Тернопільська	62,2	63,6	77,9	84,9	109,	1,5	1,4	1,6	1,8
Чернівецька	70,1	70,9	82,1	82,9	101,0	1,7	1,6	1,7	1,8
Разом по Україні	4175,2	4403,9	4744,4	4729,1	99,7	-	-	-	-

Розраховано за: [11, с. 143; 12, с. 124]

При зменшенні середньодушового товарообороту в середньому по країні у співставних цінах на 6,1%, чисельність працівників торгових організацій зменшилася лише на 0,3%, що вказує на неефективну організацію роботи торговельних підприємств, оскільки не виконується принцип випереджаючого зростання продуктивності праці.

5. На формування роздрібного товарообороту впливають роздрібна торговельна мережа та підприємства ресторанного господарства, які в сукупності представляють роздрібну торгівлю. Станом на 01.1.2010 року в Україні функціонувало 64,8 тис. підприємств роздрібно торгівлі – юридичних осіб, що на 37,2% менше, ніж у 2000 році (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка розвитку роздрібно торгівельної мережі в Україні за 2000-2010 рр. (тис. одиниць)
Розраховано за: [3, с. 132,134,138]

Як демонструє рисунок 3, обсяги роздрібно торгівлі зростають, а її матеріально-технічна база зменшується. У західних областях України за аналізований період 2000-2010 рр. відбувається як зменшення роздрібно торгівельного товарообороту підприємств торгівлі, так і зменшення кількості роздрібно торгівельних підприємств [3,

с. 132,134,138]. Необхідно зазначити, що як для України загалом, так і для її західних областей скорочення стаціонарної мережі здійснюється більш швидкими темпами, ніж дрібно роздрібною, що пояснюється більшою її мобільністю та адаптивністю до зовнішнього середовища та значною конкуренцією для підприємств стаціонарної торгівлі, які розташовані, в основному, у міських поселеннях.

б) Аналіз динаміки розвитку кількості магазинів в Україні та їх торгової площі доводить, що при зменшенні кількості торговельних підприємств, їх торгова площа збільшується (рис. 4).

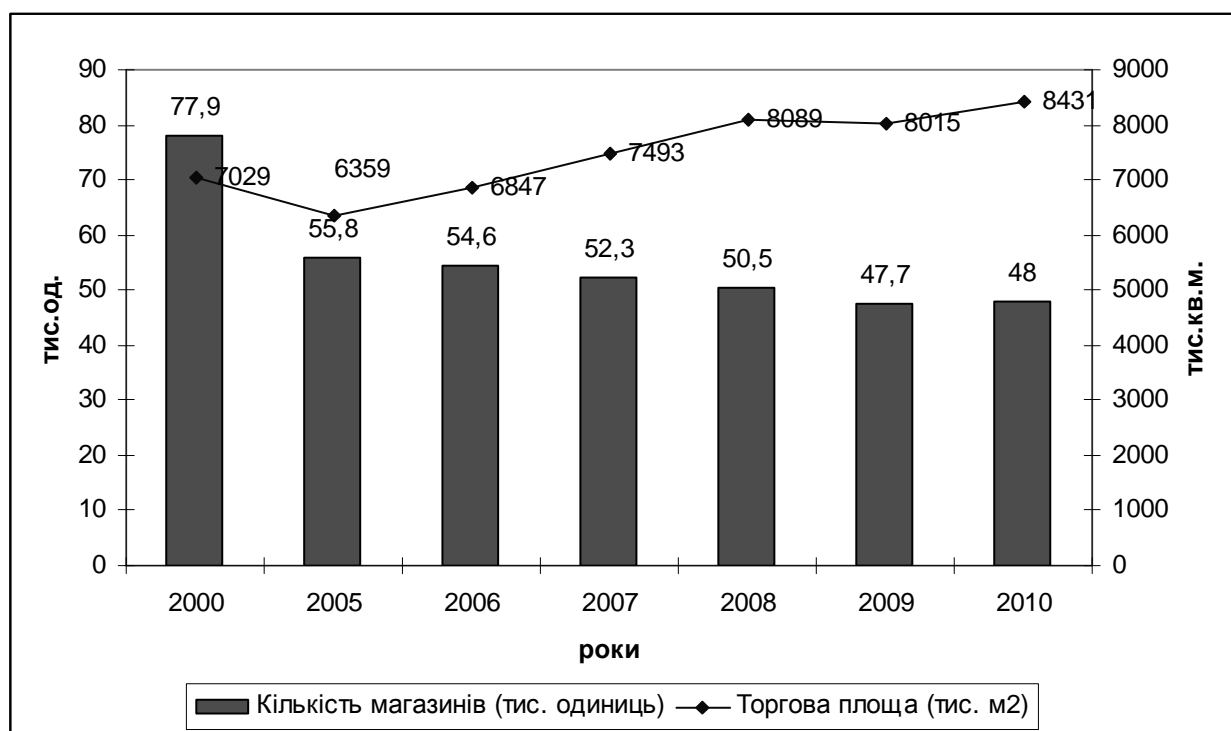

Рис. 4. Динаміка розвитку магазинів роздрібної торгівлі в Україні за 2000-2010 рр.

Розраховано за: [3, с. 134]

Основна причина, на нашу думку, полягає в посиленні конкурентної боротьби між торговельними підприємствами, коли малі за розміром торгової площі підприємства не в змозі конкурувати з більш потужними підприємствами, які ведуть активну торговельну політику. Для визначення ефективності використання площі роздрібних торговельних підприємств на регіональному рівні проаналізуємо такі показники як торговельна площа магазинів і роздрібний товарооборот на 1м² торговельної площі [3, с. 10, 134]. Проведений аналіз даних демонструє збільшення товарообороту роздрібних торговельних підприємств на одиницю площі, що вказує на зростання ефективності використання торговельних площ. Найбільша величина роздрібного товарообороту на квадратний метр, як у 2000 так і в 2010 рр. припадала на м. Київ і становила відповідно 9,6 та 45,7 тис. грн./м², друге місце у 2000 році – Запорізька область (5,1 тис.грн./м²) у 2010 році на другому місці – Київська область (39,0 тис.грн./м²), а на третьому у 2000 і 2010 рр. посіла Чернівецька область (4,7 та 37,1 тис.грн./м²), відповідно. На четвертому місці у 2000 році – Харківська область (4,9 тис.грн./м²), а у 2010 р. – АР Крим (36,7 тис.грн./м²) на п'ятому місці у 2000 і 2010 роках – Львівська область (4,5 та 35,2 тис.грн./м²).

Серед регіонів Західної України найбільша величина товарообороту роздрібних торговельних підприємств у 2000 і 2010 рр. у Чернівецькій області (4,7 і 37,1 тис.грн./м²), у Львівській області вона становить, відповідно 4,5 та 35,2 тис.грн./м², далі йдуть Закарпатська область (4,1 та 32,2 тис.грн./м²). П'яте місце у 2000 і 2010 роках займала Івано-Франківська область (3,7 і 28,8 тис.грн./м² відповідно). Четверте та шосте місце у 2000 році посіли Волинська (3,9 тис.грн./м²) та Тернопільська (2,8 тис.грн./м²), а у 2010 році ці області помінялись місцями, Тернопільська на четвертому місці (31,3 тис.грн./м²), а Волинська на шостому (28,0 тис.грн./м²). Необхідно зазначити про неефективне використання торговельних площ у Дніпропетровській та Донецькій областях, які впродовж аналізованого періоду мають найбільші торговельні площі (730 та 801 тис.грн./ м² у 2010 році), а оборот на одиницю площі є значно меншим порівняно з іншими областями України. Проаналізована ефективність використання площі роздрібних торговельних підприємств засвідчує, що в умовах конкуренції торговельні підприємства прагнуть зменшити рівень постійних витрат за рахунок зменшення торгової площі та одночасно намагаються маркетинговим інструментарієм активізувати продаж товарів.

Висновки

1. Торговля є однією з найбільш динамічно розвинутих та бюджетоутворюючих галузевих систем, це потужний інструмент економічної політики держави, який визначає успіх у структурній модернізації держа-

ви. Аналіз реформування торгівлі свідчить про те, що кількісні зміни спонукали до якісних змін у галузі. Роздрібна торгівля в Україні розвивається випереджаючими темпами, зокрема роздрібний товарооборот торговельних підприємств у 2010 році складає 25,3% ВВП, а оборот роздрібної торгівлі – 48,6% ВВП, реалізує товарів на 444,3 млрд. грн. в рік через торговельну мережу, яка нараховує 65,3 тис. об'єктів. Лише 2-4 % українських споживачів здійснюють покупки в сучасних торговельних підприємствах (супермаркети, гіпермаркети, торговельні центри). В м. Києві цей показник дорівнює 20% проти 60% в країнах Балтії. Тому ці підприємства практично не конкурують між собою. Конкуренція, поки що має місце за нерухомість (в тому числі за кращі земельні ділянки на яких можна буде побудувати доходні об'єкти), а не за покупця.

2. На ринку світової роздрібної торгівлі виокремилась тенденція до укрупнення бізнесу за рахунок консолідації торговельних підприємств. Найбільш швидкими темпами відбувається розвиток роздрібних торговельних мереж. За 2010 рік торгівля через супермаркети, гіпермаркети та універсами збільшилась приблизно в двічі, але їх частка в торгівлі не перевищує 20% (в м. Києві). Поступово вони будуть витіснити (у великих та крупних містах) з роздрібною ринку багатопрофільні невеликі магазини та оптові ринки, які забезпечують сьогодні більше половини обороту. Перехід до більш крупних торговельних форматів дозволить збільшити обсяги продажів і знизити транспортні витрати на одиницю продукції, що в перспективі дозволить знизити роздрібні ціни.

3. Приріст обсягів оптового та роздрібною обороту в Україні демонструє значну інтенсивність конкурентного середовища у сфері роздрібною торгівлі. Індекси обсягу структурних елементів роздрібною товарообороту свідчать, що динаміка реалізації продовольчих товарів є дещо повільнішою, ніж реалізація непродовольчих товарів, демонструє зростання доходів населення, яке значну частину коштів вкладає у товари довгострокового призначення, попереднього вибору, товари особливого попиту. Аналіз територіального та функціонального розвитку роздрібною товарообороту торговельних підприємств України та західних її областей свідчить про нерівномірність розвитку роздрібною торгівлі та її конкурентного середовища зокрема. Дану тенденцію підтверджує велика кількість торговельних підприємств у міських поселеннях, тому і конкурентне середовище більш розвинене у роздрібною мережі, ніж у ресторанному господарстві.

4. Динаміки регіонального розвитку роздрібною товарообороту підприємств України за період 2000-2010 рр. засвідчує незмінність ринкової частки всіх регіонів (коливання становлять 1-2%), за винятком м. Києва. Така тенденція демонструє однакові умови у зовнішньому середовищі, де функціонує роздрібна торгівля України та рівні можливості для розвитку торговельних підприємств. На формування роздрібною товарообороту впливають роздрібна торговельна мережа та підприємства ресторанного господарства, які в сукупності представляють роздрібну торгівлю. На даний час як для України загалом, так і для її західних областей скорочення стаціонарної мережі здійснюється більш швидкими темпами, ніж дрібною роздрібною, що пояснюється більшою її мобільністю та адаптивністю до зовнішнього середовища та значною конкуренцією для підприємств стаціонарної торгівлі, які розташовані, в основному, у міських поселеннях.

5. Аналіз динаміки розвитку кількості магазинів в Україні та їх торгової площі доводить, що при зменшенні кількості торговельних підприємств, їх торгова площа збільшується, оскільки посилюється конкурентна боротьба між торговельними підприємствами, коли малі за розміром торгової площі підприємства не в змозі конкурувати з більш потужними підприємствами, які ведуть активну торговельну політику. Збільшення товарівдачі роздрібною торговельних підприємств на одиницю площі вказує на зростання ефективності використання торговельних площ. Проаналізована ефективність використання площі роздрібною торговельних підприємств засвідчує, що в умовах конкуренції торговельні підприємства прагнуть зменшити рівень постійних витрат за рахунок зменшення торгової площі та одночасно намагаються маркетинговим інструментарієм активізувати продаж товарів.

6. В просторовому плані відбувається досить швидке розширення за межі місця виникнення торгівельної компанії. Розширення торговельного бізнесу головним чином здійснюється за напрямком від центра до регіонів, але можливі й інші напрямки (з регіону в регіон, з регіону в центр). На даний час існують значні диспропорції у розташуванні мережі роздрібною підприємств, товарний асортимент часто стримує задоволення потреб населення у предметах першої необхідності, існують складнощі у створенні конкурентного середовища на споживчому ринку.

7. Для подальшого розвитку внутрішньої торгівлі необхідна розробка та реалізація науково обґрунтованої і сучасної концепції розвитку яка відображала би особливості та специфіку функціонування галузі. Держава та її інститути повинні досліджувати і управляти розвитком споживчого ринку, формувати і удосконалювати законодавчу базу його регулювання, надходжень інвестицій, агресивну політику та контролювати конкуренцію західних мереж. Тому для подальшого розвитку гнучкого регулювання споживчого і товарних ринків необхідні розробка та реалізація науково-обґрунтованої концепції розвитку та правового регулювання внутрішньої торгівлі, масового харчування, побутових послуг, тощо. Основними вихідними елементами є посилення захисту споживачів, забезпечення добросовісної конкуренції, структурізації процесів розвитку споживчого ринку, захисту дрібною і малих торговельних підприємств, регулювання діяльності крупних торговельних мереж, створення сприятливих умов інвестування у вітчизняні бізнес-структури, моніторинг стратегій західних мереж.

Список використаних джерел

1. Салливан М., Эдкок Д. Маркетинг в розничной торговле [Текст] / Пер. с англ. под ред. Л.Л. Никитиной. – СПб.: Издательский дом "Нева", 2004. – 284 с. – ISBN 5-7654-3564-5.
2. Берман, Барри, Эванс, Джоэл, Р. Розничная торговля: стратегический подход, 8-е издание [Текст] / Пер. с англ. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2003. – 1184 с. – ISBN 5-8459-0511-7.
3. Роздрібна торгівля України у 2000-2010 рр. [Текст] Державна служба статистики України. – К., 2011. – 191 с., ISBN 978-966-2224-23-8.
4. Статистичний щорічник України за 2009 рік [Текст] / Держкомстат України. – К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2010. – 567 с. – ISBN 978-617-571-025-8.
5. Статистичний щорічник Волинь – 2010 [Текст] / Головне управління статистики у Волинській області. За ред. М.І. Мотиль. – Луцьк, 2011. – 569 с.
6. Статистичний щорічник Закарпаття за 2010 [Текст] / Головне управління статистики у Закарпатській області. За ред. Г.Д.Гриник. – Ужгород, 2011. – 543 с.
7. Статистичний щорічник Івано-Франківська область 2010 [Текст] / Головне управління статистики у Івано-Франківській області. За ред. М.М. Колібровського. – Івано-Франківськ, 2011. – 520 с.
8. Статистичний щорічник Львівської області за 2010 рік. Ч. 1. [Текст] / Головне управління статистики у Львівській області. За ред. С.О. Матковського. – Львів, 2011. – 359 с.
9. Статистичний щорічник Тернопільської області 2010 [Текст] / Головне управління статистики у Тернопільській області. За ред. В.Г. Кирича. – Тернопіль, 2011. – 463 с.
10. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2010 [Текст] / Головне управління статистики у Чернівецькій області. За ред. А.В. Ротаря. – Чернівці, 2011. – 599 с.
11. Статистичний збірник "Регіони України" 2010, Ч.І [Текст] / Держкомстат України. – К., 2010 – 367 с.
12. Статистичний щорічник України за 2007 рік [Текст] / Держкомстат України. – К.: Консультант, 2008. – 571 с. – ISBN 966-8459-25-2.

УДК 330.3:338.012

ДЕМИДЕНКО С.Л.,

Черкаський державний технологічний університет
ст. викладач

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті проаналізовано сучасні тенденції модернізації національних економік, особливості стратегій модернізації в емерджентних країнах, визначено ключові напрями здійснення модернізації економіки України.

Ключові слова: модернізація, економіка знань, моделі модернізації, інноваційність, емерджентні економіки, країни БРІК.

Аннотация. В статье проанализированы современные тенденции модернизации национальных экономик, особенности стратегий модернизации в эмерджентных странах, определены ключевые направления осуществления модернизации экономики Украины.

Ключевые слова: модернизация, экономика знаний, модели модернизации, инновационность, эмерджентные экономики, страны БРИК.

Annotation. In the article the modern trends of national economy modernization, the peculiarities of modernization strategies in emerging countries were analyzed, the main ways of modernization processes in Ukraine were suggested.

Key words: modernization, knowledge economy, modernization models, innovativeness, emerging economies, BRIC countries.

Актуальність проблеми. Побудова конкурентоспроможної інноваційної моделі економіки вважається основним пріоритетом державної політики більшості країн світу. Базисом для реалізації цієї мети є, передусім, наявність ефективної структури національної економіки, з достатнім рівнем економічної безпеки та стійкості до змін світового господарства.

Універсальної стратегії модернізації національної економіки не існує, оскільки всі країни є унікальними, різняться не лише за структурою економіки, але й соціально-культурними особливостями. Тому актуальною проблемою залишається вивчення існуючого досвіду модернізації національних економік в різних країнах світу, який можна буде використати при розробленні о комплексу заходів соціально-економічної трансформації економіки України.

Мета статті. Метою статті є аналіз моделей модернізації національних економік в різних країнах, виокремлення їх характерних ознак та пріоритетних напрямів структурних змін в Україні.